

LATİN AMERİKALI AYDINLARIN DÖNÜŞÜMÜ

James Petras

Çeviren: Deniz Yıldırım – Eğitim Sen Uluslararası İlişkiler Uzmanı, Ankara Üniversitesi SBF Kamu Yönetimi/Siyaset Bilimi Doktora Öğrencisi - yildirimdeniz79@yahoo.com

Düzeltili: Evren Haspolat - Ankara Üniversitesi SBF Kamu Yönetimi/Siyaset Bilimi Doktora Öğrencisi

Yayınlandığı yer: Eğitim Bilim Toplum, 3 Aylık Hakemli Dergi, Sayı 14, Bahar 2006

Not: Bu makalenin özgün biçimi Latin American Perspectives, Cilt: 17, Sayı:2, Bahar 1990, 102-112’de yayımlanmıştır.

20 yıl önce Latin Amerika’da yabancı fonlarıyla beslenen kuruluşlardan mali destek almayı kabul eden solcu bir aydın bulmak neredeyse imkansızdı. Bugünse, az ya da çok, Kuzey Amerika ya da Avrupa vakıfları¹ tarafından finanse edilmeyen bir araştırma enstitüsü ile bağlantısı olmayan bir araştırmacı bulmak oldukça zor. Fon almayanların çoğunluğu da buna karşı olmaları nedeniyle değil, düzenli bağlantıyı henüz kuramamış olmaları nedeniyle bu durumda.

Dönüşümün Kökenleri

1970’li yılların diktatörlük rejimleri, Latin Amerika’nın entelektüel dünyasında yaşanan büyük dönüşümde büyük rol oynadı. İlk aşamada, askeri diktatörlük rejimleri toplumsal muhalefet eylemleri ile bağlantısı bulunan solcu aydınları ya öldürdü ya da hapse attı. Hapse atılanlar (ve daha sonra salıverilme talihini yakalayanlar) üniversitelerinden sürüldü ya da atıldı, böylece ana gelir kaynaklarını yitirmiş oldular. Dergiler yayınlarını durdurdu; muhalif hareketler, sendikalar ve siyasal partiler yasaklandı ve gazeteler kapatıldı ya da ağır sansür

---

¹ Söz konusu araştırma enstitülerinin listesi epey uzun; sadece Şili’de sayıları yüzün üstünde. Yabancı fon alan merkezlerin en önemlileri arasında Arjantin’de CEDES, CISEA ve Instituto Torcuato di Tella; Şili’de FLACSO, Peru’da IEP, Brezilya’da CEBRAP, Kolombiya’da FORO ve Uruguay’da CEUR bulunuyor. Latin Amerika Sosyal Bilimler Merkezi (CLASCO), büyük enstitülerin koordinasyon kurulu olarak işlev görüyor.

baskısı altına alındı. Aydın takımı politik ve ekonomik olarak savunmasızdı ve ayakta kalma biçimi olarak yabancı fonları giderek kabullenmek zorunda kalıyordu.

Diğer taraftan, uluslararası kamuoyunun baskısı nedeniyle (insan hakları aktivistleri, kilise, siyasal partiler de buna dahil) Avrupa ve Kanada'daki hükümete bağlı yardım kuruluşları ile ABD kökenli özel kuruluşlar fonları yükselttiler ve Latin Amerika nezdindeki potansiyel fon alıcılara dair ideolojik ölçütlerini esnetme yolunu seçtiler. Siyasal kurumları ve hareketleri tasfiye eden bu liberalleştirilmiş yardım programları ve rejimler, yeni entelektüel dünyanın temel ölçütü haline geldi; bu ölçüt yabancı kuruluşlarca fonlanan araştırma merkezleriydi. Siyasal ve ekonomik açıdan zayıflamış aydınlar açısından bu, bazı durumlarda bir cansimidiydi; Avrupa hükümetlerinin yardım ajanslarıyla ya da ABD'li kuruluşlarla olan bağlar siyasal korunma olanağı getiriyordu ve aynı zamanda birçok aydının ayakta kalmasını ve araştırma konuları açısından geniş bir yelpazeye kavuşmasını sağlayan önemli bir gelir kaynağıydı. Liberal, sosyal demokratik kuruluşlarla zor durumdaki aydınlar arasındaki bu evliliğin hızlı sonuçları hep iyi görünüyordu. Üniversiteler ve kamu kaynaklı enstitüler parçalanırken, akılcılık, bilim ve eleştirel çözümleme adacıkları veri toplamayı ve sosyal bilimsel çalışmaları yayınlamayı sürdürüyordu.

Daha da ötesi, giderek daha fazla enstitü, 1960'ların sonları ve 1970'lerin başlarında denizaşırı fon kaynakları ile ortaklıklar ve bağlantılar geliştiren merkez solcu aydınlar tarafından yönetiliyor ve kontrol ediliyordu. Bu araştırma merkezlerinin sayısındaki artış ve bunların başarıları, yeni araştırma enstitülerinin hızla kurulmasına yol açtı. Birçok yazar, siyasallaşmış aydın ve ekonomik analizci, yabancı fonlardan yararlanmak için bu kervana katıldı. Yurtdışına göçen birçok aydının ülkelerine geri dönmeye başlamasıyla birlikte, bu enstitülerin sayısı da katlanarak arttı. Denizaşırı ülkelere giden sürgündeki aydınlar, kurulu varolan sosyal demokrat ve liberal entelektüel iklimle yakın ilişki içindeydi.

Ülkelerini terk etmek zorunda kalmış Latin Amerikalı aydınların liberal/sosyal demokrat refah devletine kurumsal entegrasyonu ile bu aydınların post-Marksist entelektüel iklimi giderek daha fazla solumaları arasında doğrudan bir bağlantı vardı. Latin Amerika'ya dönmeleri ile birlikte bu denizaşırı yapısal ve ideolojik bağlantılar, yeni enstitülerin kurulması açısından temel besin oldu. Bu bağlantılar yaşamsal önem taşıyordu, çünkü askeri rejim sonrası Latin Amerika'da ekonomik ortam oldukça kötüydü. Ekonomik konular özellikle hassastı, çünkü ülkelere dönen aydınlar, gittikleri Avrupa'da, Kuzey Amerika'da, Meksika'da ya da Venezüella'da sahip olmaya alıştıkları yaşam standardında keskin düşüşler yaşamaktaydılar.

Özetle, ekonomik olarak başarıyla kurulan enstitüler örneği, dış bağlantılardan sağlanan güç, kamu üniversitelerindeki olumsuz ekonomik koşullar ve yaşam standartlarının kötüleşmesine son verme arzusu, ülkelerine dönen radikal sürgünlerin büyük çoğunluğunu dış kaynaklı fon bulmak için proje önerileri hazırlama yönündeki rekabetçi oyuna katılmaya sevketti. Araştırma merkezlerine bağlı bazı aydınlara, paradoksal biçimde, kentsel ve kırsal yoksulluğu ve sefaleti derinleştiren ve böylece dışarıdan fonlanan ajanslarda giderek siyasal kaygılar doğuran ekonomik kriz yardımcı oldu. Yeni bir toplumsal huzursuzluktan ve liberal-muhafazakar rejimlere siyasal bir meydan okumanın (böyle bir meydan okuma borçların geri ödenmesini iptal edebilirdi) başlayacağından duyulan endişe, vakıfların enstitülere yeni parasal kaynaklar aktarmasına zemin hazırladı.

Dışarıdan gelen fonların ilk dalgası, ekonomik modelin ve askeri diktatörlüğün insan hakları ihlallerini eleştirme hedefine sevk edilirken, ikinci dalga yeni toplumsal hareketlerle ilgili incelemelere, üçüncü dalga ise demokratikleşme sorununa ve borç konusuna yönlendirildi. Diktatörlükle ilgili incelemeler, bu diktatörlüklerin Batı Avrupa ve Kuzey Amerika elitleri ile olan ekonomik ve askeri bağlantılarından çok, onun siyasal açıdan baskıcı yönüne odaklanmaktaydı. Devletin uyguladığı şiddet, sınıf egemenliğinin ifadesi, sınıf mücadelesinin bir parçası ya da sınıf şiddeti olarak değil, insan hakları ihlalleri çerçevesinde ele alındı. Bu incelemelerden doğan siyasal zemin, sorunu liberal demokrasi ile askeri diktatörlük arasında bir çatışma gibi, yani çatışan siyasal kavramlar arasındaymış gibi yansıtıyordu. “Sınıfsal yapı”nın kasıtlı olarak devlet iktidarından ayrı tutulmaya başlanması, siyasal alanın “sivil toplum”dan özerk olduğu fikriyle haklılaştırıldı.

Toplumsal hareketlerle ilgili çalışmalar da aynı doğrultuda ilerledi. Bu çalışmalar, toplumsal hareketlerin sınıf politikalarına karşı geliştiğini, bu hareketlerin içinden doğduğu sınıfsal yapının heterojen olduğunu (türdeş olmadığını) ve toplumsal hareketlerin verdikleri mücadelelerin eski ideolojik siyasetlerden oldukça uzakta durduğunu savunuyordu. Toplumsal hareketlere ilişkin siyasal hat önceleri bu hareketlerin kendilerini ideolojik (radikal) siyasal partilerden ayırmaları gerektiği düşüncesi ile ilerliyordu; daha sonra liberal seçimlere katılan partilerin doğumuyla birlikte siyasal hat değişti ve bu hareketlere dikkatlerini “demokrasi mücadelesi”ne vermeleri tavsiye edildi. “Toplumsal hareketlerin özerkliği”, araştırmacılar kendilerini devrimci soldan ayırıştırmayı hedefledikleri zaman teşvik edildi; “geniş demokratik cephelere katılım” fikri, liberal seçim politikaları sahne aldığı anda araştırmacıların teşvik ettiği anahtar formül haline geldi.

Fonlamanın üçüncü ayağı demokratikleşme sorununa odaklanıyordu ve en açık ideolojik niteliği bu aşama taşıyordu. Araştırmalar, yerli ve yabancı ordular ve ekonomik elitler ile

uyum sağlamının tek olanaklı seçenek olduğu fikrini haklılaştıracak bir dizi formül üzerinde yoğunlaşmaktaydı; bu da dönüşüm sürecini muhafazakar sivillerle ordu arasındaki etkileşime indirme olanağı doğurdu.

Kısacası, Latin Amerika'daki araştırma enstitüleri tarafından yürütölen araştırmalar bir dizi ortak konu başlığını ve bir dizi ortak siyasal reçeteyi gündeme taşıdı. Araştırmalar geniş ölçüde verilere dayanmakla birlikte, bu veriler ağırlıklı olarak yabancı fon kaynaklarının siyasal öncelikleriyle biçimlendirilen ideolojik bir çerçeve içine sıkıştırılıyordu. Her durumda yabancı fon kuruluşları özellikle kendi dış politikalarına ve şirketlerinin karar vericilerine uyumlu konu başlıklarını seçiyordu. Siyasal açıdan diktatörlüğe karşı benimsenmesi kolay alternatifler yaratmayı ve gelecekte Batılı liberal piyasa hegemonyasına meydan okuyabilecek siyasal güçleri içlerinde eritmeyi hedeflediler. Temel amaçları Latin Amerikalı aydınlar üzerinde ideolojik hegemonya oluştırmaktı, çünkü bu kesim merkez sol siyasal yapılanmada büyük hizmet görüyordu.

Yabancı fon kuruluşları ile araştırma merkezlerine bağlı aydınlar arasındaki ilişki karmaşık ve ustaca. Ültimatom verilmiyor ve açık siyasal denetimin derecesi sınırlı. Sık sık karşılıklı etkileşimin derecesinin bir ölçüde görünür hale geldiği, uygun konu başlıklarının belirlendiği toplantılar ve fikir alışverişleri gerçekleştiriliyor. Fon kuruluşlarının yıllık araştırma önceliklerini açıklaması ise nadir görölen bir şey değil ve bu da sosyal bilimler jargonunda saklı epeyce siyasallaşmış bir sorun. Araştırma merkezlerinin yöneticileri ya da girişimciler, potansiyel hibeci kuruluşun önerdiği projelerle yerel gerçekliği harmanlayacak proje önerileri ortaya koymaları için takımlar oluşturuyorlar.

Yerel araştırma merkezlerinin denizaşırı fon kaynaklarının isteklerini ve siyasal gereksinimlerini tahmin etmesi ve onların çıkarları için ikna edici biçimde argümanlar üretmesi de çok zor değil. Bu bakımdan “yerel özerklik”, hegemonik güçlerin siyasal projeleri yararına kullanılıyor. Dolayısıyla entelektüel özerklik görünümünün uyumsuzluğu ve derin ekonomik bağımlılık hem siyasal hem de psikolojik açıdan önem taşıyor. Çünkü özerklik görüntüsü olmazsa, çok geniş alana yayılan hassas konulardaki verilerin elde edilmesi sorgulanmaya başlanabilir.

Ekonomik bağımlılığın aleni sonuçları, entelektüel söylemin siyasal parametrelerini belirleyen ideolojik düzeyde kendisini açığa vuruyor; bu bakımdan fikri özerklik görüntüsü elde etmek, ekonomik bağımlılığı gözlerden uzak tutmak için büyük önem taşıyor. Halkın katılımı, taban örgütleri, gelir politikaları vb. gibi önemli araştırmalar, fikri özerklik imajı yaratmak açısından bir zorunluluk; bu konuların emperyal-sınıf dokusundan ayrıştırılarak ele alınması

aynı zamanda yabancı fon kuruluşlarıyla uzun dönemli yapısal bağlantıları daha da ilerleten bir unsur olarak beliriyor.

Latin Amerikalı aydınların dönüşümü sorunu, bu aydınların araştırmacı kimlikleri gereği, yabancı maddi kaynaklara bağımlı araştırma enstitülerine bağlanmaları noktasında merkezileşiyor. Gerçekleştirdikleri araştırmaların sonucunda, fon veren kurumların karşı çıkmayacağı bilgiler sağlamaları ve yönetici sınıf içindeki egemen ideoloji ekseninde fon verenlerin kabul edebileceği fikirleri ve kavramları aşılmaları, yaymaları bu aydınlardan bekleniyor.

Değişen Entelektüel Eksen

Geçmişte Latin Amerika, Gramsci'nin "organik aydınlar" olarak adlandırdığı, emperyalizme ve kapitalizme karşı yürütülen siyasal ve toplumsal mücadele ile doğrudan bağlantısı olan yazarlara, gazetecilere ve siyasal iktisatçılara sahipti.² Bu aydınlar sendikaların, öğrenci hareketlerinin ya da devrimci partilerin bir parçası konumundaydılar. Che Guevara, Kolombiya'da Camilo Torres, Peru'da Luis de la Puente, Şili'de Miguel Enriquez, Arjantin'de Roberto Santucho ve Uruguay'da Julio Castro binlerce olmasa da yüzlerce entelektüel içinde, yaşamını ülkelerinin toplumsal mücadeleleri ile birleştirmiş aydınlardan sadece birkaçıydı. Bu organik aydınlar sonuçta, entelektüel kesimin diğer bileşenlerinin davranış normlarını da inşa ettiler. Siyasal ve kişisel anlamda belirginleşen bu organik aydınlar, diğer binlerce aydın için az ya da çok yakınlaştıkları bir ölçüt konumuna geldiler. Latin Amerikalı aydınlar varoluşlarına dair tercihlerle uğraştıkları için, mesleki fırsatçılık ve siyasal adanmışlıklar arasında süregelen içsel bir mücadele söz konusuydu. Bu mücadele artık yok, uzun zaman önce ortadan kayboldu ve araştırma merkezlerine bağlı yeni aydın kuşağı tarafından unutuldu. Şimdi esas sorun, en kolay erişilebilir yabancı fon kaynağından akacak büyük miktardaki paranın en iyi nasıl güvence altına alınacağı.

Bugün enstitüleşmiş aydınlar Foucaultcu anlamda, kendi dar mesleki arzularının tutsakları durumunda (bkz, Foucault, 1979). Yabancı vakıflarla, uluslararası bürokrasi ve araştırma merkezleri ile sahip oldukları bağlantılar, içi boş ve başkaları adına yürütülen ülke içi siyasal yaşama hükmediyor. Geçmişte organik aydınlar, kendi kendine yeten, kendini finanse eden bir entelektüel varoluş için mücadele etmekteydi. Ülkelerinin ekonomik iniş-çıkışlarını yaşadılar ve bunun acısını çektiler. Bugün enstitülü aydınlar yerel ekonomik koşullardan

---

² Gramsci'nin "geleneksel aydın" kavramını, yine onun "organik aydınlar"la ilgili fikirleriyle olan zıtlığı yansıtması bakımından "enstitü aydınları" ifadesi ile ikame ettim. Bkz., Gramsci, 1971.

bağımsız olarak elde edilen gelirler ve dış ödemeler tarafından koruma altına alınmış dışa bağımlı bir ortamda yaşıyor ve üretiyorlar. Organik aydınlarla sivil toplum arasındaki derin yatay bağlantı enstitülü aydınlarla yabancı fon kaynakları arasındaki ve sivil rejimlerin gelişmesi ile de yerel devlet ve rejimler arasındaki dikey ilişki ile zıtlık oluşturuyor.

Diktatörlük rejimleri dolaylı olarak yeni bir “uluslararası kökenli aydınlar” takımı yarattı. Bu aydınlar görünüşte neoliberal ekonomik modeli eleştiriyor olsalar da, ihracata dayanan finansal elitler içindeki düşmanlarıyla, yani denizaşırı bağlantılarıyla derinden bağımlılık ilişkilerini sürdürüyorlar. Bu yeni aydınlar katmanının bir önceki organik aydınlar kuşağının ki ile taban tabana zıt bir yaşamı ve iş tarzı var.

Şili’ye ziyaretim sırasında başıma ilginç bir olay geldi. Bir araştırma merkezinin müdürü, annesini taşradan Santiago’ya kendisini görmeye davet etti. Onu karşılamak için Peugeot marka arabasıyla havaalanına doğru yol aldı. Arabadaki gösterge panelindeki ayrıntıları izlerken bir yandan da “bu güzel arabayı nasıl alabildin” diye sordu annesi.

“Enstitü karşıladı. Diktatörlüğü devirmek için gerçekleştirdiğim araştırmalarımda buna ihtiyacım var” diye yanıtladı.

Şehrin dış mahallerinden birinde olan eve vardıklarında, anne merakla aynı soruyu sordu: “Bu güzel evi nasıl aldın?”

“Enstitü karşıladı. Diktatörlüğü devirmek için gerçekleştirdiğim araştırmalarımda buna ihtiyacım var”.

Akşam yemeğinin hazırlanmış olduğu yemek odasına girdiler. Masada midye, ördek eti, salata, meyve ve iyi bir şarap vardı. İştahla yemeği yerken anne şu soruyu sordu: “Böyle mükellef bir sofraya nasıl gücün yetiyor?”

“Enstitü karşıladı. Diktatörlüğü devirmek için gerçekleştirdiğim araştırmalarımda buna ihtiyacım var”.

Bu noktada annesi oğlunun kulağına yanaştı ve fısıldadı: “Dikkatli ol, diktatörlüğü devirmezler ve sen her şeyi kaybedersin”.

Uluslararası vakıflar çevresi içindeki bu enstitülü aydınların kaybedecek çok şeyleri var, ama sosyo-ekonomik sistemi değiştirmeyi amaçlayan halkçı mücadeleye bağlılık sonucu kaybedilecek şeyler cinsinden değil bunlar. Bugünün enstitülü aydınları geçmişin organik aydınlarına tepeden bakıyor, hor görüyorlar. Onları “ideolog” olarak değerlendiriyor ve kendilerini “Sosyal Bilimci” olarak yansıtıyorlar. Kuşkusuz bilim ile ideoloji arasında böylesi bir sınır yok. Enstitülü bu ideologlar, bir önceki kuşak kadar ideolojik kökenli. Onların “bilim”i, yönetilen çatışmalar, seçilmiş elitler, özel piyasalar ve toplumsal mühendislik dünyasının hizmetine sunulmuş durumda. Onlar, emperyalizm karşıtı siyaseti unutulmuş diller

mezarlığının ücra bir köşesine sürgüne gönderen ideolojik bekçiler. Onlar kendi entelektüel dönüşümlerini kaba ve dar görüşlü ideolojik zihin uğraşılarını aşan bilimsel bir devrimin zirvesiymiş gibi tarif ediyorlar. Geçmişte organik aydınlar fikirleri tutkuyla tartıştılar, çünkü bu tartışmaların kendi şahsi adanmışlıkları ve katılımları üzerinde doğrudan etkisi vardı. Enstitülü aydınlarsa, iç çamaşırlarını değiştirdikleri sıklıkta fikirlerini değiştiriyorlar. Nesnellik görüntüsü (dışarıdan kabul görmek için gerekli yöntem), daraltılacak ve yönetilecek özneler olarak görülen mücadeleleri gözleme imkanı doğuran makul uzaklığı sağlamakta

Entelektüel angajman sorunu herbirinin yönlendiği izleyici kitlesi ile bağlantılı. Enstitülü aydınlar diğer enstitü aydınlarının, denizaşırı patronlarının, uluslararası konferanslarının sınırları dahilinde yazar ve çalışır; ayrıca siyasal ideologlar olarak liberal siyasal sınıfın sınırlarını da çizerler. Organik aydınlar, halkın içindeki siyasal aktivistlerin ve militanların dünyasına, burjuva liberal piyasa alanına meydan okuyan geniş bir vizyonla girmişlerdi. Onların çalışmaları, madenlerdeki, bankalardaki ve fabrikalardaki yerel mücadeleleri küresel emperyalist hükümlerle somut örnekleri ile bağlantılandırmıştı. Onlar toplumsal huzursuzluğu belli bir sınıf devletine karşı siyasal mücadeleye yönlendirmişlerdi.

Enstitülü aydınların üstünlüğü, toplumsal mücadeleyi aydınlatan emperyalizm, sosyalizm, halk iktidarı ve sınıf mücadelesi gibi bir dizi anahtar kavramı da sözlüklerden sildi. Bu kavramlar hafıza boşluğunun derinlerine gönderildi, bunlar artık moda değildi. Bu kusursuz formülasyonların yerine enstitülü aydınların kavramsal aygıtları olarak “katılım”, “borç sorunu” ve “toplumsal sözleşme” gibi kavramlar getirildi. Enstitülü aydınların yeni dil kodlarının ikili bir işlevi var: Bu kodlar ideolojik saldırıları tahliye etmek adına gerekli olan ideolojik bekçileri sembolik sinyallerle donatıyor ve aydınların gözünde kendi görevlerini, liberal fon merkezlerinin hegemonik ideolojilerinin kapıcılığını yapma işini meşrulaştırıyor. Popüler teşvik ve eğitim yoluyla ideolojik dağılmaya katkı veren enstitüler içinde bu tarz entelektüel çalışmaların negatif etkileri büyütülüyor. Halk sınıfları içindeki teşvik etkinliklerinde sorun çözme yerleştiriliyor ve devlet iktidarı ya da alternatif sınıf temelli demokratik-kollektivist toplumun inşası gibi organik aydınların özgün ve yaratıcı projeleriyle araya mesafe konmuş oluyor.

Organik aydınların enstitü aydınlarına dönüşmesini sağlayan kavramsal ve dilsel değişim, bir dizi farklı biçim altında kendisini görünür kılıyor. Dilin politikası, politikanın dilidir. Enstitüler tarafından yazılıp yayımlanan şeylerde çarpıcı olan yan, aynı zamanda eksik olan yan. Büyük Avrupa ve Kuzey Amerika bankalarının ve şirketlerinin yoğun ve daimi biçimde artı değer transferi gerçekleştirdiği içinde bulunduğumuz şu dönemde Şili’de, Arjantin’de,

Peru’da, Kolombiya ya da Uruguay’da bugünkü emperyalizmin sömürü teorisini ve pratiğini derinleştirecek ve bu pratikleri açığa vuracak, dışarıdan fon alan tek bir araştırma merkezi yok her nedense. Bunun yerine, yan çizme dilini ve üzerini örtme sosyal bilimini buluyoruz. Sorun bize ödemeler dengesi ya da “borç sorunu” olarak yansıtılmaya çalışılıyor. Enstitü aydınları borç sorununu “samimi” ve zekice, sınıf politikasından ve dahası sınıf mücadelesinden soyutlayan bir yaklaşım benimsiyorlar. Onlara üstünlük sağlayan yerden bakınca, sınıflardan tecrit edilmiş “devletler” ve bunların temasta olduğu diğer “devletler” var sadece. Enstitü aydınları, siyaset-sonrası metafiziğini yarattılar.

Geniş açıdan bakıldığında, enstitü aydınlarının bugünkü gücü ve organik aydınların gerilemesi, kültürel bir karşı devrimdir, büyük bir gerilemeyi temsil etmektedir bu durum. Bu artık “siyasal danışman”, siyasal uyumun ya da kendi dilleriyle siyasal oyaşmanın yöneticisi olan aydınların dünyasıdır. Geçmişinden pişmanlık duyan eski radikal aydınlar için (siyasal görevden enstitü görevine geçiş yapanlar) siyasetin özü bürokrasidir. Politikanın ekseni, bürokratik güç merkezlerinin şefleriyle bağlantılar geliştiren dar uluslararası çıkarların etrafında döner. Bu yapı içinde temel entelektüel ilgi, biçimciliğin, yasalıcılığın ve bağımsız siyasetin marjinalleştirilmesi işinin tazelenerek yeniden öne sürülmesidir.

Siyasal açıdan tükenmişlik (geniş çaplı bir vizyon ortaya koyma isteksizliği ya da beceriksizliği anlamında) Siyasal Teori olarak yeniden inşa edilmektedir ki bu da tarihsel mücadelelerle ilgisi olmayan kavramların sterilize edilerek derlenmesidir. Enstitü aydınlarının ortaya koydukları siyasal seçenekler ve Latin Amerika’nın 80’lerdeki gerçekliği arasında hiçbir bağlantı yoktur. Mutlak ve daimi sosyo-ekonomik gerileme, yoğun kitlesel sefalet ve artan toplumsal huzursuzluk ortamında dilsel ve kavramsal açıdan siyasal ve toplumsal uzlaştırma pratikleri gerçekdışı kalıyor. Bunlar Latin Amerika’nın nesnel gerçeklerini ortaya koymuyor, denizaşırı fon kaynaklarının ideolojik parametreleriyle entelektüel uyumu yansıtıyor.

Fikir ürünlerine daha fazla odaklanan araştırma merkezlerindeyse, ayrıntılarıyla tartışılan derin yapısal sorunlarla, üzeri örtülü bürokratik dilin önerdiği yüzeysel politikalar arasında derin bir çelişme var. Sosyoekonomik eleştiri ile sonuçsuz siyasal tanımlamaların biraradalığı, Latin Amerikalı enstitü aydınlarının içine düştüğü uçurumu belirginleştiriyor.

Bu çelişkinin bazı enstitü aydınları arasında kişisel rahatsızlık uyandırıp uyandırmadığı tartışması varsayımlara dayanmak zorunda kalacaktır. Birçoğu için enstitü ile ilgili işler, günlük hayatlarının egemen gerçekliğidir. Enstitü kuralları çerçevesinde hareket eden ve üreten bu kişiler için önemli olan dünya, uluslararası enstitüler krallığıdır. Prestij ve ödüller, uluslararası konferanslar ve ileri araştırma merkezleri ile ilişkilidir. Anahtar konumdaki

uluslararası fon sağlayıcılar ve birden çok ülkede yürütülen büyük çaplı araştırma projelerinin örgütleyicileri, enstitü aydınlarının dünyasında karar alıcı figürler olarak öne çıkmaktadırlar.³ Enstitü aydınlarının 1980'lerde sayıca artışı ve bu aydınların giderek hakim konuma gelmeleri, onların artan savunmasızlığının da üzerini örtüyor. Entelektüel ve kişisel yaşamlarında özel çıkarın evrenselleşmesi olgusu o denli belirgin ki, toplumsal çözümler üretemiyorlar ve sivil toplumun daha da parçalara ayrılmasına katkı veriyorlar. Kollektif toplumsal hakları görmezlikten gelmek pahasına bireysel özgürlüklere aşırı değer biçmeleri, onları uzun vadede belirginleşecek bir toplumsal başkaldırının karşısına dikiyor. Enstitü aydınları açısından merkezileşen şey, kendi enstitülerinin yeniden üretimi. Sınıf çatışmasının güçlenmesiyle, denizaşırı ülkelerdeki patronları bu aydınlardan devlet terörünü değil ama, halk ayaklanmasının bastırılmasına yarayacak veriler, varoşlarda oturanların şiddet eğilimleri hakkında açık siyasal yönlendirmeler talep edecek. İronik biçimde, aydınları, zihinler sınıf mücadelesinin yeni dalgasıyla meşgul olacağı için, sınıflarla devlet arasındaki ilişkiyi incelemeye döndürecek olan da yine bu denizaşırı fon sağlayıcılar olabilir. Örneğin, dışarıdan fonla oluşturulmuş en az beş proje şu anda Peru'da Sendero Luminoso'yu (Aydınlık Yol) inceliyor.

Askeri diktatörlük döneminde araştırma enstitüleri, çelişkili bir tutum benimsemişlerdi. İnsan hakları ihlallerini, gelir dağılımındaki eşitsizlikleri, dış borç ödemelerini ve neoliberal birikim tarzını eleştiren çalışmalar yayınlıyorlardı. Ama aynı zamanda bu enstitüler geleceğe dair reform olasılığının önünü kapatacak siyasal ve toplumsal müttefikler oluşturmak adına (bu koalisyon ortakları arasında ekonomik ve askeri elitlerle Batılı kapitalist demokrasiler de bulunuyordu) gerekli siyasal reçetelerini de açıklamaktan geri kalmıyorlardı. Araştırma enstitülerindeki aydınların muğlak biçimdeki sosyo-ekonomik eleştirileri ile uzlaşmacı siyasal reçeteleri, rejimin sivilleşmesi ve seçimlerin başlaması ile çözüldü. Arjantin ve Brezilya gibi bazı ülkelerde enstitü aydınları, seçilmiş sivil hükümet görevlilerinden daha önemli yetkililer haline geldiler. Askeri ve ekonomik elitlerle kurulan ittifakla koşullanan bu rejimler, önceki sosyoekonomik yapıyı benimsedi ve kendilerinden önceki yönetimlerin uyguladıklarına benzer politikaları izledi. Bu koşullarda, rejim içinde yüksek mevkilere erişenleri ve enstitüde kalmakla birlikte rejime danışmanlık yapanları da kapsayacak biçimde enstitü aydınları, araştırma gündemlerini eşitsizliklere, bağımlılığa ve iktidara odaklanan eleştirel incelemelerden uzaklaştırıp, teknokrat ve kalkıncı eğilime kaydırıldılar. Eleştirilerinin

---

³ Bu çerçevede muhtemelen en fazla bilinen kişi, Latin Amerika Araştırmaları Kellogg Center Müdürü ve halihazırda Latin Amerika'da "demokratikleşme" sürecini ele alan çokuluslu araştırma projesinin örgütleyicisi Profesör Guillermo O'Donnell'dir.

odağında artık rejimde ve devlet katında görevli meslektaşları değil, sivil toplumda rejimi seçimlerdeki vaatlerini yerine getirmeye zorlayan sendikalar, toplumsal hareketler, siyasi partiler vardı. Enstitü aydınlarının mesleki siyasi bildirilerinde, yazılarında en çok kullanılan kavram “çifte şeytan”dı. Bu düşünceye göre sivil ve seçime dayalı rejim, hem sağ kanat ordu hem de “radikal”, “uç” toplumsal hareketler tarafından birlikte tehdit edilmekteydi. Enstitü aydınları, sivil rejimleri kuran ve bunun için mücadele eden demokratik toplumsal hareketleri askeri ve paramiliter gruplarla kaynaştırma yolunu seçtiler. Bu entelektüel sahtekarlık kesimi, enstitü aydınlarının devlet memurlarına dönüşmesine eşlik eden düşünsel çürümenin ileri aşamalarında belirginleşmektedir.

Bir örnek aydınlar, liberal rejimlerinin krizlerini ve toplumsal sözleşme politikalarının başarısızlığını öneleyemezler. Bunu yapabilmeleri için dışarıdan gelen fonların akışını güvence altına alan ideolojik çerçeveden uzaklaşmak gerekir.

Enstitü aydınları bereketli yabancı fon kaynaklarını nasıl ve nereden bulacaklarını bilmeye kalmıyor, aynı zamanda çürümekte olan liberal demokrasilere halk iktidarına sıkı sıkıya bağlı olarak yaratılan toplumsal alternatifleri susturmanın tehlikelerini de biliyorlar. Bu ikileme karşılığınca en çok başvurulan tutumsa, diktatörlük sonrası durumun çok zor ve karmaşık olduğunu ve ortada hiç alternatif olmadığını iddia etmek. Bu tutum enstitü aydınlarına, bir yandan devlet adına çalışan meslektaşlarının çekici olmayan politikalarını eleştirmeyi atlama imkanı veriyor, diğer yandansa dışarıdan fon akışının sürmesini garanti ediyor.

Bu bakımdan, sivil rejime geri dönüşün hemen ardından enstitü aydınları seçimleri kutlama konumundan siyasi şaşkınlık konumuna sürüklendiler. Rejimin bekçileri olmaları nedeniyle, eleştirel aydınlara özgü sorumluluklardan el çektiler. Latin Amerika’da liberal demokrasinin mevcut krizi, enstitü aydınlarının krizine de yansdı; zira özellikle yabancı fon kaynakları yükselen yeni toplumsal güçlerle bağlantısı olan diğer enstitüleri bulma ve onlara fon aktarma arayışlarını hızlandırdı.

Sonuç

Bütünüyle birbirine zıt iki aydın tipi, 1990’ların yeni kuşaklarına model oldu; bu aydın tiplerinden biri 1960’ların organik aydınları, diğeryse 1980’lerin enstitü aydınlarıydı. Enstitü aydınlarının bugünkü kuşak üzerindeki etkisi tutarsızlıklarla yüklü. Bir yandan yönetime dair yetenekleri tebliğ ederken, diğer yandan da gerçekleştirdikleri teorik araştırmalarla alan araştırmaları, yeni yükselen sınıf mücadelesine dahil olmak adına gerekli bir zemini oluşturacak yeterli düşünsel zenginliği sağlayamadı; çünkü bu çalışmalar belirli bir ideolojik

dokuya takılıp kalmışlardı. Bununla birlikte, enstitü aydınlarının liberal demokratik rejimlerin karşılaştıkları can sıkıcı sorunların çözümü için yeterli düzeyde yanıt üretme yeteneğinin bulunmaması, siyasal ve toplumsal hareketlerle bağlantıları olan genç aydınlar çekirdeğinin doğuşunun da önünü açtı. Enstitü aydınlarının yeni kuşak aydınlar için ortaya koyduğu negatif rol model, onların yaşam tarzlarında ve araştırmalarına eşlik eden değerlerde bulundu. Latin Amerika'daki mevcut kriz, sistem tarafından emilmeyen ya da emilmeyi seçmeyen genç kuşak aydınları, sisteme karşı savaşıma ve toplumsal hareketlere organik olarak bağlanmak yoluyla kendilerini yenilemeye zorlayabilir.

Kaynaklar

Foucault, Michel (1979), *Discipline and Punish: The Birth of Prison*, New York: Vintage
Gramsci, Antonio (1971), "The Intellectuals", ss. 5-23, *Prison Notebooks* içinde, New York: International Publishers